

**Universitat de les
Illes Balears**

Títol: Obediència i banalitat del mal a Eichmann en Jerusalem de Hannah Arendt

NOM AUTOR: Sandra Reche Sánchez

DNI AUTOR: 41537803X

NOM TUTOR: Miguel Antonio Beltrán Munar

Memòria del Treball de Final de Grau

Estudis de Grau de Filosofia

Paraules clau: Hannah Arendt, Eichmann, obediència, banalitat del mal

de la
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Curs Acadèmic 2013-2014

Cas de no autoritzar l'accés públic al TFG, marqui la següent casella:

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	2
AUTORA.....	4
EICHMANN EN JERUSALÉN.....	5
EICHMANN.....	7
LA FIGURA D'EICHMANN.....	10
INSTRUMENTALITZACIÓ DEL MAL: MAL RADICAL I MAL BANAL.....	14
CAUSES QUE PORTEN A LA BANALITAT DEL MAL: RAÓ INSTRUMENTAL	19
PERILL DE LA OBEDIÈNCIA.....	23
CONCLUSIÓ.....	27
BIBLIOGRAFIA.....	28

INTRODUCCIÓ

«Eichmann recordaba perfectamente que hubiera llevado un peso en ella (consciència) en el caso de que no hubiese cumplido las órdenes recibidas, las órdenes de enviar a la muerte a millones de hombres, mujeres y niños, con la mayor diligencia y meticulosidad.»¹

Aquest fragment que trobam a l'obra de Hannah Arendt va ser el que més em va cridar l'atenció i el que em va a portar a fer una anàlisi sobre el seu contingut.

D'aquesta manera, abordaré el tema que ocupa l'obra d'Arendt, *Eichmann en Jerusalem*, com es pot entreveure a aquesta, és a dir, el tema de l'holocaust des del punt de vista dels mateixos soldats, els agents d'aquest esdeveniment. La qüestió que em plantejo, és precisament, què pensaven aquests homes (i algunes dones²) quan duien a terme les seves accions, com podien ser capaços de tal barbàrie contra la humanitat. També veurem un poc com duien a terme les accions, la seva metodologia amb punts de connexió amb Foucault (1926-1984), quant al càstig sistemàtic de gran mesura, el tancament massiu i administrat, etc.

Eichmann amb la seva declaració, ens diu una cosa alarmant, quelcom que pareix que ningú podria entendre, però que de fet, la idea que engloba el significat de

1 Hannah Arendt, *Eichmann en Jerusalem*, p.46

2 La gran majoria dels actes cruels que es van dur a terme durant el Nazisme eren per part d'homes, ja que eren soldats i aquests eren els encarregats de tot el procediment del genocidi, però també trobam participació femenina. La seva procedència era o bé del mateix partit Nacionalsozialista o bé de l'anomenada lliga de dones alemanyes. La seva participació en els camps de concentració era fonamentalment el de guardianes o supervidores d'aquests, i infermeres. Doncs també trobam que hi va haver alguna dona que destacava per la seva crueltat cap a les víctimes de l'holocaust. Per exemple, trobam el cas de na Irma Grese (1923-1945), es coneixia com «l'àngel d'Auschwitz», res més enfora de la realitat, ja que aquesta supervisora de dones jueves d'alguns camps de concentració diàriament triava les seves víctimes a les quals torturava sàdicament (mitjançant un fuet, una pistola o amb una gossada de cans) o directament les enviava a la mort.

la mateixa, està més arrelada a la consciència de la gent del que es pot arribar a imaginar. Aquesta idea és la de l'obediència, obediència a algú d'un grau o categoria superior. Aquest concepte s'agreuja sobretot a l'àmbit del treball, on pareix que ens sap més greu ferir els sentiments del nostre cap o superior que l'acció que puguem estar realitzant.

Stanley Milgram (1933-1984), fou un psicòleg nord americà el qual degut als seus estudis de psicologia social analitza el tema de l'obediència a l'autoritat. Per mitjà d'un experiment que duu a terme el 1961 (tres mesos després del judici a Eichmann) defensarà, com veurem al llarg del treball i així com veurem plantejada per Milgram, que aquesta idea d'obediència tindrà els seus orígens en el capitalisme, amb la despersonalització del treball realitzat, així com la separació de treballs el qual provoca una pèrdua de responsabilitat sobre el treball que realitzam.

Aquesta idea estarà relacionada amb el que defensen Theodor Adorno (1903-1969) i Max Horkheimer (1895-1973), és a dir, la societat capitalista amb la raó il·lustrada, o com ells l'anomenaven, la raó instrumental, desemboca en un món administrat de la qual sorgeixen barbaritats com és l'holocaust. Tot aquesta situació, ens porta al què la filòsofa jueva anomenarà banalitat del mal, d'aquesta idea d'obediència, d'accions que poden arribar a ser extraordinàriament cruels i horribles que són dutes a terme per gent que no destaca per la seva crueltat, per persones banals, corrents, que, com diria Eichmann, sols complien amb el seu deure. Eichmann, doncs, serà la figura que prendré al llarg del treball com a representació d'aquesta idea de banalitat del mal, d'home que compleix les ordres, que obeeix tot i que el que hagi de fer sigui cruel o estigui considerat moralment incorrecte, o, dit d'una altra manera, un "bon treballador".

- **AUTORA**

Hannah Arendt fou una filòsofa principalment política, nascuda el 1906 a Alemanya, la qual va abandonar degut a l'ocupació nazi per la seva condició de jueva, exiliant-se primer a França i llavors als EEUU, on morí el 1975. Va començar els seus estudis de filosofia el 1924 a Alemanya, on va arribar a ser deixeble de filòsofs tan rellevants com són M. Heidegger, amb el qual, a més, va tenir una relació sentimental durant un temps, E. Husserl i K. Jaspers. Amb aquest darrer, va ser amb qui es va doctorar el 1928 amb la tesi *El concepte de l'amor a Sant Agustí*.

La situació que vivia Alemanya va portar-la a fer una anàlisi d'aquesta, marcada per l'exclusió social als jueus entorn al concepte de paria. Així i amb la influència dels seus mentors, va anar desenvolupant d'aquesta manera la seva teoria política, una política pluralista, que fomenta la inclusió de l'altre. Arendt va viure en primera persona els actes produïts pels soldats alemanys ja que va ésser empresonada a un camp de concentració durant un temps, del qual va poder alliberar-se i exiliar-se als EEUU on visqué fins el dia de la seva mort.

Aquestes reflexions sobre la situació jueva i la situació alemanya va portar-li a desenvolupar una de les seves obres més rellevants, *El origen del totalitarismo*. En aquesta obra descriu aquests tipus de règims polítics totalitaris, com seria el Nazisme, marcat per la figura del líder i del poble, els qual es regirien pel que anomenen la llei natural. Una altra obra a destacar dins aquest àmbit, la qual és la que ens ocupa en el treball és *Eichmann en Jerusalén*.

EICHMANN EN JERUSALÉN

Aquesta obra, va ser publicada el 1963 surt del fruit de la feina duita a terme per Arendt en qualitat de periodista, per dir-ho d'alguna manera, ja que la revista New Yorker, davant l'esdeveniment que s'havia de dur a terme a Jerusalem requeria d'algú amb facilitat per l'idioma i que tingués els coneixements previs del tema que ocupava. El judici d'Eichmann, general de les SS i encarregat de dur a terme actes contra la població jueva i del que es coneix com la solució final, duit a terme el 1961, era un esdeveniment molt polèmic i de gran impacte mediàtic. D'aquesta manera Arendt, la qual era considerada una gran pensadora i després de la seva obra *El origen del totalitarismo*, on precisament duia a terme una anàlisi sobre la situació de l'Alemanya nazi, així com la persecució dels jueus, pareixia ser la persona més idònia per dur a terme la tasca d'anar a Jerusalem i fer l'anàlisi així com informar de tot el que succeïa durant el judici.

En aquesta obra, Arendt intenta donar compte de les causes que varen propiciar l'holocaust, però també analitza quin paper té la justícia. Arendt afirma que hi havia algunes objeccions en els processos de judici contra Eichmann, ja que aquest tipus d'actes no s'havien vist en la història, el seu procediment no era del tot adequat, donada la gravetat del que es tractava. Podem dir que el que feia la filòsofa alemanya, també era fer justícia sobre la pròpia justícia degut a les irregularitats i il·legalitats que s'havien duit a terme abans i durant el judici a Eichmann. Una de les qüestions que dificultaven el judici era que no hi havia cap sistema jurídic o normatiu de cap tipus que estigues realment preparat per enfrontar-se a aquesta classe de barbàrie contra la humanitat, en especial a la comunitat jueva.

En primer lloc, no es tengué en compte el fet de què per dur a Eichmann a Jerusalem des de l'Argentina es va fer mitjançant un rapte. Aquest fet es va passar per alt i el varen obviar durant tot el judici, encara que l'advocat defensor d'Eichmann, el doctor Robert Servatius va intentar treure a la llum el tema, ja que és un acte il·legal.

En segon lloc el judici es va dur a terme per part dels guanyadors, dels que van raptar a Eichmann, per tant, els jutges no eren neutres o imparcials. De manera que alguns dels judicis contra aquelles persones que havien participat a l'holocaust, es varen dur a terme a Jerusalem, encara que per Arendt, el tribunal jueu no estava preparat ni havia entès la gravetat de l'assumpte. Ja que es centraven en la idea de que l'holocaust es considerava un crim contra la comunitat jueva, més que com un crim contra la humanitat. És a dir, que centraven la seva atenció en el fet de què la gran majoria de víctimes de l'holocaust varen ser d'ètnia jueva, no en els crims comesos a les persones per elles mateixes. Com ens explica la filòsofa alemanya al seu llibre:

*«Las objeciones formuladas contra el proceso de Eichman [...] contra la acusación en sí misma, según las cuales Eichmann había cometido «crímenes contra la humanidad», antes que «crímenes contra los judíos», por lo que dichas objeciones quedaban a fin de cuentas dirigidas contra la ley que se aplicó a Eichmann. [...] el único tribunal competente para juzgar estos delitos era un tribunal internacional».*³

La filòsofa jueva també s'interessava per quin paper varen tenir ambdues parts del genocidi, tant els soldats alemanys així com els mateixos jueus i els seus dirigents, els quals varen col·laborar d'alguna manera amb aquests. L'autora intenta anar més endins en la seva anàlisi i intentar esbrinar les causes que porten, en aquest cas a Eichmann, a dur a terme les accions que va realitzar, analitzant les característiques de l'acusat, el seu context, on s'adona que aquest, no és una persona que destaquí per la seva crueltat, ferotge, monstruós, com pensava la resta de gent.

Quan Arendt va veure Eichmann, va veure un home corrent, vulnerable, normal, un home mediocre que no va destacar mai durant la seva vida, era mal estudiant i tenia poques ofertes de feina. El 1932 va ingressar al Partit Nacionalsocialista i en les SS, va veure aquí una oportunitat laboral amb ganes de

³ Hannah Arendt, *Eichmann en Jerusalén*, DeBOLS!illo, Barcelona, 20 p. 370

progressar a nivell professional, per això, el que feia era complir amb la seva feina de la millor manera possible, fet que el va fer ascendir. D'aquesta manera s'adona que el que importava no era ell, Eichmann en si mateix, sinó el lloc que ocupava, car si aquest no hagués estat l'autor dels actes contra el que l'acusaven, hagués estat qualsevol altre persona o soldat en el seu lloc el que hagués duit a terme les accions. Per tant, les accions que cometia no sortien de la seva consciència, no resultaven de la seva llibertat d'elecció, sinó que les feia per satisfer el desig d'una altra persona, i era obligació d'Eichmann dur-les a terme, sense tan sols qüestionar-les.

EICHMANN

Otto Adolf Eichmann, va néixer el 1906 a Solingen, Alemanya, a una família de classe mitjana, fill de Karl Adolf i Maria Schefferling, la qual va morir quan Eichmann era molt jove, aquest fou el major de 5 germans. Durant la seva joventut no va destacar mai per les seves qualitats acadèmiques, ja que va ser l'únic dels seus germans que no aconseguí acabar els seus estudis de batxillerat i tampoc va aconseguir obtenir el títol de mecànic.

Tampoc a l'àmbit laboral va tenir gaire sort, ja que rebia poques ofertes de feina i va ser despatxat el 1933 de l'empresa Vacuum Oil Company. En aquesta empresa va fer feina durant 5 anys. Però no va ser el seu primer treball, ja que anteriorment va fer feina com a venedor en la Elektrobau Company d'Àustria, però va decidir abandonar aquesta feina. Però durant el període de crisi es van despatxar a un gran nombre de treballadors en aquesta empresa, essent un d'ells Eichmann, ja que els treballadors en condició de solters eren els primers en ésser despatxats, encara que Eichmann en aquell moment mantenia una relació sentimental amb Vera Liebl, però no estaven

casats. Poc després Eichmann va rebre el que per ell va ser una oportunitat, la possibilitat d'ingressar a les SS⁴, després d'haver-se afiliat el 1932 al Partit Nacionalsocialista gràcies a l'ajuda d'un amic del seu pare, Ernst Kaltenbrunner⁵. El 1935, Eichmann es va casar amb Veronika (Vera) Liebl per assegurar-se el seu futur, ja que a les SS, com va succeir-li a l'empresa Vacuum Oil Company, els treballadors solters eren els més vulnerables quant a ser despatxats i amb una menor possibilitat d'ascendir professionalment.

Quan formava part de les SS, va fer feina en qualitat de cap de la Subsecció B-4. S'encarregava de les tasques administratives, s'ocupava de la logística i de les transportacions de milers de jueus. Ja que en un primer moment es contemplava la idea d'expulsar a tots els jueus que es trobaven a Alemanya, és a dir, es pretenia dur a terme una emigració massiva forçada, abans de plantejar la seva exterminació. Eichmann també tenia el paper d'interlocutor en la gestió del moviment que es coneix com a moviment sionista⁶. Però després, aquesta proposta va ser descartada, donant lloc a l'anomenada Solució Final⁷ Eichmann quedà encarregat de les deportacions

4 Les SS, són les sigles de la paraula alemanya *Schutzstaffel*. Es referia a una organització militar, policial i política de seguretat alemanya, que traduït al català seria “companyia de defensa”.

5 Fou un advocat austríac i general de les SS el qual va arribar a convertir-se en Director de la oficina central de seguretat del III Reich

6 Aquest moviment polític contemplava la idea de facilitar l'emigració dels jueus a l'Estat d'Israel, també van ser deportats a l'illa de Madagascar que en aquell moment pertanyia a França, o inclòs es contemplava la idea de crear una comunitat de jueus a la mateixa Europa, a la regió de Nisko, a Polònia, ja que quan Alemanya va invadir Polònia, fet que va provocar l'inici de la II Guerra Mundial, va tenir el control de 1.800.000 jueus més, no obstant, es va descartar la idea i es va plantejar l'anomenada solució final.

7 L'antisemitisme, com ja sabem, va ser una característica clau en el Nazisme. L'anomenada “qüestió jueva” va ser tractada com un problema que necessitava una solució, el qual en un primer moment, a la dècada dels 30, s'intentava solucionar mitjançant l'emigració o deportació massiva d'aquests, com ja hem vist abans. Però aquesta solució va ser descartada quan hi va haver problemes de connexió amb els llocs de destinació, per exemple, la flota marítima cap a Madagascar va quedar inviable. D'aquesta manera, es va proposar aquesta alternativa, és a dir, l'exterminació massiva a finals del 1941.

dels milers de jueus als camps de concentració on els esperava el seu tràgic final. Davant això, Eichmann va assegurar que aquesta solució de caire tan violent i radical va ésser per ell inesperada i molt desagradable, la qual cosa va fer que perdés l'alegria de fer feina. Per una altra banda, degut a la seva bona feina, el bon compliment dels seus deures i la seva meticulositat i rigorositat, va anar ascendint dins les SS, de soldat ras a sergent, de sergent a tinent, de tinent a capità, etc. fins arribar al lloc de coronel el 1945, el seu màxim grau dins les SS.

Quan la II Guerra Mundial va acabar, els soldats nord-americans ocuparen Alemanya apressant als soldats alemanys. Eichmann va ser enviat a un camp de concentració que els soldats nord-americans tenien destinat exclusivament pels membres de les SS. La sort que va tenir Eichmann és que aquests no varen esbrinar la seva identitat. El novembre de 1945 es varen iniciar els coneguts judicis de Nuremberg, on es va dur a terme un intent d'esclarir tot el que els soldats nazis varen dur a terme, així com tots els seus participants. En aquests judicis varen prestar declaració moltes de les persones relacionades amb el Nazisme i les SS, els criminals agents del genocidi, on el nom d'Eichmann va començar a fer ressò. Davant això, Eichmann va comprendre que si volia sobreviure havia d'abandonar Alemanya el més aviat possible, no va poder ni comunicar-se amb la seva família. Eichmann va rebre ajuda d'altres interns i va aconseguir escapar del camp de concentració fins a un lloc prop de Hamburg on va romandre 4 anys. Damunt els anys 50, l'organització clandestina d'ex-membres de les SS l'ODESSA, el va permetre arribar fins a Itàlia on un franciscà el qual coneixia la seva identitat li proporcionà un passaport amb una falsa identitat amb el nom de Richard Klement, amb el qual va poder navegar fins a Bons Aires, a l'Argentina. El 1952 va aconseguir que la seva dona i els seus tres fills viatgessin fins Argentina per retrobar-se, més endavant tendria el seu 4rt fill allà a l'Argentina. No va ser fins el 1959 que el Servei Secret Israelita va descobrir la identitat d'Eichmann. Va ser segrestat i portat a Israel el maig de 1960. Però ell ja sabia que els israelites anaven darrere seu, que havien estat investigant i que tenien ordres de cercar i capturar-lo. No obstant, no va voler fugir, encara que ho hagués

pogut fer, ja que feia temps que volia sortir de l'anonimat, i volia ésser jutjat per un tribunal a Israel. Quan varen demanar-li perquè no va viatjar a Alemanya per entregar-se allà, Eichmann va respondre que no considerava que un tribunal alemany estigués realment preparat, degut a que mancaven d'objectivitat en aquesta qüestió per jutjar a gent com ell.

Finalment, Eichmann va ser acusat de cometre quinze delictes, com a principal criminal de guerra, així com la responsabilitat per la seva relació amb la Solució Final. Va ésser condemnat a mort per aquests delictes i executat el maig del 1962.

• **LA FIGURA D'EICHMANN**

En Eichmann trobam la figura de representació màxima d'un nou tipus de criminal, un criminal del què no es tenia coneixement, ja que no es tracta d'un criminal cruel, conscient dels seus actes, amb un motiu. Aquest nou criminal és un home que duu a terme accions vertaderament cruels, no obstant, no són per iniciativa pròpia, sinó que són els desitjos d'una altra persona baix la façana d'un ordre. Per tant aquesta persona sols és un agent, un mitjà, però el que més destaca i el que més ens alarma, és que ho fa sense cap remordiment, sense cap responsabilitat, ja que els actes que duu a terme no són propis del seu pensament. D'aquesta manera, Eichmann resulta màxima representació de la idea d'obediència per damunt dels principis i la consciència d'un mateix.

Com hem vist abans, Eichmann era un home del què podem dir que és una persona relativament normal, corrent, banal, que no va destacar gaire en la vida, fins que amb la participació del partit Nacionalsocialista i les SS va tenir l'oportunitat de treballar, d'ascendir i d'obtenir reconeixement a nivell professional. Però el problema és la manera com va obtenir aquest reconeixement, ja que no va ser de qualsevol manera. Va ser com a agent, una de les peces claus en un dels més destacats actes

contra la humanitat per la seva crueltat. Però què en pensava Eichmann de tot això? En quin sentit se sentia ell mateix culpable i/o responsable de les accions en què va formar part i que dirigia?

Doncs, la veritat és que no podem dir exactament que Eichmann se sentís culpable, i molt menys que sentís responsabilitat alguna sobre les accions que va realitzar. Cada vegada que li varen demanar sobre aquest tema, Eichmann responia seguint una mateixa via. Les accions que va dur a terme les va realitzar ja que eren ordres, eren el desig de Hitler, paraula del qual representava la llei i era obligació seva obeir a aquelles ordres. Si hagués estat elecció seva, no hagués realitzat els actes que va dur a terme. Eichmann es prenia molt seriosament les lleis, així com les ordres que rebia, les quals realitzava de manera meticulosa i rigorosa, degut en part a la instrucció militar que va rebre en el moment d'iniciar la seva participació com a membre de les SS. Per aquest motiu, Eichmann va declarar en alguna ocasió que se sentia innocent «en el sentit en què es formulava l'acusació». Ja que se l'acusava, com hem vist abans, de quinze delictes contra la humanitat, entre ells de l'exterminació de milers de jueus, cosa que ell va negar rotundament. Com veim a la següent declaració del propi Eichmann:

*«Ninguna relación tuve con la matanza de judíos. Jamás di muerte a un judío, ni a persona alguna, judía o no.[...] Jamás di órdenes de matar a un judío o a una persona no judía".[...] Tan sólo se le podía acusar de "ayudar" a la aniquilación de los judíos, y de "tolerarla"».*⁸

Per tant, el sentiment de culpa en aquest sentit no s'albergava en la seva consciència, en tant a que ell sols complia amb les ordres que els seus superiors, a vegades inclòs rebia ordres directes del mateix Hitler, li encomanaven. De fet, aquest era considerat un bon treballador en aquest sentit, ja que complia amb el seu deure el

⁸ Hannah Arendt, *op.cit.*, p. 41

millor possible, sense qüestionar-se ni dubtar a l'hora de dur a terme el que li havien ordenat, amb la qual cosa va aconseguir reconeixement i ascendir dins les SS. Com veim al text, Arendt ens explica aquest sentiment de culpa d'Eichmann, és a dir, el sentiment de obediència cap als superiors, de manera que aquest era utilitzat per arribar a fins que no perseguia ell, sinó que eren desig d'un altre:

«Su culpa provenía de la obediencia, y la obediencia es una virtud harto alabada. Los dirigentes nazis habían abusado de su bondad. [...] él era una víctima, y únicamente los dirigentes merecían el castigo»⁹

L'únic sentiment de culpa que podem trobar a Eichmann, va ser quan es trobava exiliat i amagat a Argentina, va trobar un conegut que tornava d'un viatge que va realitzar a Alemanya. Aquest conegut li va explicar a Eichmann que un sector de la joventut alemanya se sentia dominada per un sentiment de culpabilitat pels actes que els seus pares varen cometre. Això va provocar un sentiment de responsabilitat i culpa a Eichmann, motiu pel qual no va intentar fugir i amagar-se quan va saber que Israel el cercava i intentava capturar-lo. Quan el varen segrestar, Eichmann va escriure ell mateix una carta on explicava que anava voluntàriament a Israel per ser jutjat. Inclòs va proposar la idea de penjar-se ell mateix en públic per així intentar alliberar o alleugerir en algun mode la càrrega de culpabilitat que sentien els joves alemanys. Ja que segons aquest, els joves eren innocents del què els seus pares van fer.

D'aquesta manera, trobam a Eichmann un home que va dur a termes actes terribles contra la humanitat, no obstant, no sent cap tipus de remordiment per aquestes accions, com si estigués absolutament convençut de què aquestes accions no tenien res a veure amb ell mateix. En un intent d'analitzar aquesta conducta, trobam dues versions totalment diferents.

⁹ Hannah Arendt, op. cit., p. 361

Per una banda, del mateix tribunal jueu que jutjava a Eichmann. Segons el jurat i la gran majoria de jueus, Eichmann era una persona sàdica, assedegada de sang, un monstre cruel i sense escrúpols que gaudia del sofriment dels demés, amb una necessitat de matar. No obstant, Eichmann en la seva arribada a Jerusalem va ser examinat per sis psiquiatres els quals van certificar que aquest era un home "normal". L'opinió d'Arendt es vincularia en aquesta darrera via. Per Arendt, Eichmann no era un monstre, sinó un home corrent, mediocre que sols complia amb la seva feina. El que més destaca Arendt, emperò i sense oblidar que les accions que va dur a terme Eichmann eren atroces i èticament inacceptables, aquests eren realitzats degut a una irreflexió i despersonalització. La qual cosa porta a aquesta manca de responsabilitat, ja que no té a veure o es troba desvinculat a la llibertat d'elecció d'un mateix. És a dir, quan aquest duia a terme les accions que realitzava, no pensava en el què feia, simplement complia amb un ordre, sabia que havia de fer allò i no ho posava en dubte, simplement obeïa.

Aquesta idea serà la què portarà a Hannah Arendt a la seva tesi sobre la banalitat del mal, segons la qual, les accions més cruels, poden ser realitzades per persones banals, corrents. Sota la façana d'un ordre, l'home pot arribar a fer coses impensables i inconcebibles, simplement pel fet que tan arrelada idea tenim de què hem de ser obedients amb les ordres rebudes, i més si són per part d'una persona d'una categoria superior, sobretot a l'àmbit laboral. Això també explicaria que la persona en si mateixa no té cap tipus d'importància, simplement és un mitjà per arribar a complir els fins o desitjos d'una altra persona. D'aquesta manera, Arendt dirà que si no hagués estat Eichmann, en aquest cas que ens ocupa, hagués estat alguna altra persona la que hagués duit a terme les accions que va cometre ell, i ara estaríem parlant d'un altre coronel de les SS encarregat de la Solució Final.

INSTRUMENTALITZACIÓ DEL MAL: MAL RADICAL I MAL BANAL

Als anys 30 va ser quan el Partit Nacionalsocialista o *Nationalsozialismus* va aconseguir el seu major èxit, ja que es presentava com l'únic partit possible que podria aconseguir millorar la situació de l'Alemanya d'aquella època. La derrota a la passada I Guerra Mundial va deixar una postguerra alemanya de precarietat i en situació de decadència. Amb una crisi econòmica i un malestar per part dels joves alemanys que rebutjaven la tradició, així com la generació dels seus pares, el món que s'estava establint al segle XX i que pretenia fer-se universal. Es caracteritzava per un nihilisme en què la única solució que veien era un enfonsament total de l'Estat per tornar a ressorgir més forts. Hi ha per tant un sentiment de purgació, on el que cal fer és una destrucció total, ja que aquesta destrucció purifica, on també s'inclou el mateix home, ja que si es destrueix també aquest és possible dissenyar i fabricar un altre home. El Nazisme va sorgir per satisfer aquestes necessitats, amb Hitler al cap, com a figura d'un líder que més que oprimir al poble, el guia.

Una de les majors característiques del Nazisme és el seu alt nivell de violència i radicalitat en la seva metodologia i propòsits. Que no dubta a destruir tot al seu pas, tot pel ressorgiment d'una Alemanya més forta. Una peça clau i identificadora d'aquest moviment és l'antisemitisme. L'holocaust, va ser un esdeveniment que no s'havia vist mai, car va tenir una gran quantitat de gent que hi va participar com a agent en el seu procediment. Aquest, es va dur a terme d'una manera tan meticulosa, reflexionada, ordenada i racional, que la gent (inclosos els mateixos jueus) ho acceptava com si acceptassin una nova llei, que s'ha de complir sense dubtar.

La solució final es va dur a terme mitjançant una instrumentalització del mal com a càstig massiu cap als jueus. Com hem vist abans hi ha un nou concepte de criminal, però també veim que hi ha un nou concepte d'enemic. La persecució als jueus es va dur a terme, com hem dit, de manera massiva, es perseguia a les persones

no pel que han fet, sinó només pel fet de pertànyer a una comunitat, en aquest cas, una comunitat religiosa. La seva metodologia, va ser d'allò més perversa, es va fer una instrumentalització del mal, com hem dit abans, el Nazisme és un moviment violent, que cerca la destrucció de tot al seu voltant, per la seva autodeterminació i ressorgiment. Però aquesta instrumentalització del mal es va fer d'una manera racional, administrada. Es van dur a terme persecucions i morts massives, aquest tipus de mal no s'havia vist abans.

Foucault serà un autor que parla dels sistemes de càstig i de poder. Aquest elabora una anàlisi històrica fins a la nostra època de les formes de càstig, i veu un canvi radical en la concepció d'aquest, així com la manera en què es duu a terme. Abans del segle XIX, quan algú cometia un delictes, per dir-ho d'alguna manera, aquest era castigat de manera pública. Era torturat fins la mort i com més cridava i demanava pietat per la seva vida, més poder i més respecte tenia el rei. No obstant, després del segle XIX, es van anar implantant una sèrie de canvis. La pena per algú que cometia un delictes depenia de la gravetat d'aquest. Però el més destacat de tot va ser que el càstig com a espectacle va desaparèixer, la relació cos-càstig desapareix, el que es fa ara és utilitzar privacions de llibertat del cos com a forma de càstig, ja sigui com a mitjà de feina o en forma de tancament d'aquest. Com bé diu Foucault:

«El cuerpo se encuentra aquí en situación de instrumento o de intermediario y, si se interviene sobre él encerrándolo o haciéndolo trabajar, es para privar al individuo de una libertad considerada a la vez como un derecho y un bien.»¹⁰

Es va anar institucionalitzant les formes de càstig als delinqüents, i els mateixos càstigs passaren a ésser tramitacions administratives, on ja no serà una cosa pública, sinó que passarà a ser la part més oculta del procés penal. Els delinqüents,

10 M. Foucault, *Vigilar y Castigar. Nacimiento de la prisión*, p. 20

són empresonats, se'ls nega, doncs la llibertat, però no sols això, encara que siguin condemnats a mort, es fa un intent de llevar tot el dolor possible, de manera que si és necessari s'administren tranquil·litzants. Es dóna el que Foucault anomena la utopia del pudor judicial, que consisteix en prendre l'existència evitant així sentir mal, privant dels drets sense fer sofrir. En aquest punt, he de dir que em sembla d'allò més estrany que Foucault, que va tractar aquest tema de sistemes de càstig, no hagi fet cap escrit en relació al Nazisme, ja que la seva mort va ésser posterior a aquest esdeveniment.(Foucault 2012, 20).

Es podria dir, doncs, que el que feien els soldats alemanys és una radicalització d'aquesta idea. El que fan aquests una vegada s'ha decidit dur a terme la Solució Final, és, com hem vist abans, una persecució massiva, una vegada ubicats i controlades totes les víctimes, són tancades, de manera institucionalitzada, administrativa, burocràticament, per ésser exterminats de manera massiva. Encara que la forma en què ho feien, a saber, mitjançant càmeres de gas, més que per un intent d'evitar el dolor físic o marcar el cos, era més un sistema d'eficàcia i eficiència de temps i quantitat, i no per la preocupació per evitar aquest dolor.

Arendt identifica el Nazisme com a un moviment radical, que es caracteritza per la seva adaptabilitat, versatilitat, etc. És un moviment que arrasa tot, com un tsunami que un pic ha arrasat amb tot, el moviment continua, sense un objectiu o finalitat definida. La filòsofa alemanya anomena aquest moviment totalitarisme, per la seva forma o metodologia, tan radical i de tal magnitud. Es basa en la figura de líder, figura carismàtica en què la massa, l'altre figura bàsica, que no segueix cap interès propi, és exaltada per aquest, i sacrifiquen la seva pròpia existència pel bé del moviment.

Per tant, el que provoca aquest moviment és que es doni un abandonament del jo de cada persona. Aquesta superfluïtat que es dóna, fa que els homes deixin de ser homes per transformar-se en una massa, en un moviment, és una aniquilació de la pròpia persona, és violència cap a un mateix. És aniquilació cap a la nostra racionalitat, abandonam la nostra consciència per la causa del moviment, de manera

que no hi ha individualitat, els homes en si mateixos no importen, importa l'home com a mitjà, si és una persona que dugui a terme les accions, una altra persona es posarà en el seu lloc i farà exactament el mateix. Aquesta irreflexió i entrega absoluta al moviment, juntament amb la idea d'obediència, provoca el que va succeir a l'holocaust. Prova d'això seria que no hi ha un sentiment antisemita original, ningú neix essent antisemita, sinó que es un sentiment què s'imposa en els adults. L'abandonament de la pròpia consciència, d'un mateix a favor del moviment, provoca precisament això, abandonar els propis desitjos per adoptar els desitjos del líder, al qual segueixen sense dubtar. Desitjos del qual, doncs, seran acceptats per la massa (Adorno/Horkheimer 2009, 216).

Però no sols es dóna una superfluïtat en els homes que formen la massa, sinó que també es dóna en les mateixes víctimes. Aquesta és la peça clau de tot el procediment, el perquè va donar-se d'una manera tan racional, meticulosa, sense protesta, perquè feien creure a la víctima que realment no tenia cap tipus de valor, que era insignificant i que era realment necessària la seva exterminació, ja que de la seva exterminació depenia la felicitat del món sencer.

«El triunfo de las SS exigía que las víctimas torturadas se dejaran conducir a la horca sin protestar, que renunciaran a todo hasta el punto de dejar de afirmar su propia identidad»¹¹

Dins tot aquest sistema de dominació, trobam que hi ha una destrucció de l'home en diferents sentits, en primer lloc, hi ha una destrucció de la persona jurídica, això consisteix en la desvinculació els actes d'una persona a la seva condició de víctima. Als camps de concentració no es tancava a individus culpables d'haver comès un delictes del qual han de rebre una condemna, sinó que són masses innocents

11 Hannah Arendt, op. cit, p. 26

que són exterminades pel que són, no pel que han fet. En segon lloc, una destrucció de la personalitat moral, mitjançant aquesta irreflexió i incapacitat de jutjar i elegir entre el bé i el mal, es liquida la consciència de l'individu, on arriba a una situació on faci el que faci serà impossible fer el bé. I en tercer lloc, la destrucció de l'individualitat personal, on trobam una negació de l'espontaneïtat, del poder de l'ésser humà, es dóna una cosificació, despersonalització de l'essència humana. (Marrades 2002)

En aquest totalitarisme, Arendt identifica la metodologia o la forma d'instrumentalització del mal com a una radicalitat del mal, ja que és un tipus de mal, de crueltat de la que no se'n té coneixements previs. Aquest, sorgeix precisament de la superfluïtat dels homes, ja que no posen en dubte les accions que estan fent, no es preocupen ni tan sols d'ells mateixos, de la seva pròpia supervivència, ja que s'han entregat totalment al líder, a la massa i al moviment. El mal radical, doncs, afectaria a la magnitud de les accions comeses, mentre que la banalitat del mal es reflecteix en els agents del mal, és a dir, sorgeix per la naturalesa d'aquests, per la irreflexió i superfluïtat que duen a terme. Ambdues formes del mal no tenen perquè ser contràries, de fet, poden ser compatibles, encara que Arendt dirà que el mal ja no és radical, sinó extrem, manca de tota profunditat i que qualsevol dimensió demoníaca. No obstant, pot créixer i destruir el món reduint-lo a fems, és un desafiament al pensament, aquest mal era molt comú a l'Alemanya, on hi havia molts “d'Eichmanns”.

CAUSES QUE PORTEN A LA BANALITAT DEL MAL:

RAÓ INSTRUMENTAL

Hi ha autors que parlen sobre l'holocaust i que intenten identificar la causa o l'origen del pensament que porta a actes de tal magnitud. Dos d'aquests autors són T. Adorno i M. Horkheimer, aquests autors que pertanyien a la primera Escola de Frankfurt i que es relacionen amb l'anomenada Teoria Crítica¹² parlen sobre l'antisemitisme que es va donar a Alemanya. Aquest tema, a més, els afectava directament ja que ambdós eren alemanys i jueus. *Dial·lèctica de la Il·lustració*, obra que escriuen junts, neix per veure aquest antisemitisme, els quals afirmen que sorgeix degut a què la comunitat jueva és l'única que no s'havia deixat dominar ni disciplinar pel capitalisme, això provoca un sentiment d'odi a aquesta ètnia, per això s'ha d'aniquilar. La seva obra, és de gran transcendència als nostres dies ja que encara que va ser escrita el 1944 tractant temes d'aquell moment, el seu contingut i les idees que es reflecteixen en ella són encara pensades i seguides.

Aquests autors, s'interessaven per la relació que existeix entre llibertat i poder. Ho feien mitjançant una anàlisi i crítica a la Il·lustració, ja que veuen en aquesta l'origen de la societat contemporània així com les barbàries que s'han duit a terme en aquesta. A la seva obra, també intenten comprendre i donar una explicació a perquè el projecte il·lustrat a fracassat, com hem arribat a un món insensible i ple de barbàrie. En aquest sentit, hi ha molts de punts de connexió entre Adorno i Horkheimer amb el filòsof francès M. Foucault. Aquest també fa un intent de rompre amb la tradició, el que pretén fer és una ontologia del present, rompre amb l'ontologia legitimada, ja que Foucault entén que l'home no és quelcom establert, metafísic, sinó és una construcció del qual no podem predir el futur, ja que es va fent. En aquesta

¹² La teoria crítica suposa un trencament amb el pensament tradicional, il·lustrat. Aquesta suposa prendre una actitud de reflexió i autocrítica, tant de la societat com del mateix individu on la història és un element rellevant.

ontologia del present també intenta veure quina relació té amb el poder i quin espai té la llibertat. Coincideix amb aquests autors en què la raó de la il·lustració no porta a la llibertat, sinó precisament al domini.

La seva crítica va dirigida en major part al concepte de raó que es plantejava a la il·lustració. Aquesta era considerada la capacitat humana d'entendre el món, capacitat que porta a la llibertat de l'home, la qual va adquirir una gran autonomia aplicant-se a tots els àmbits de la vida. De manera que la conducta racional és la que s'ha de seguir i la que portarà a l'èxit, alliberant-se d'aquesta manera de prejudicis religiosos i dels mites. Però el que diran Adorno i Horkheimer és que la il·lustració és un mite i identifiquen aquesta raó il·lustrada com a raó instrumental i dominant, la qual farà tot el possible per arribar als seus fins, mostrant-se insensible davant els mitjans per aconseguir aquell fi. Per això, s'assumeix com a un instrument de dominació, on el coneixement es torna poder i s'usa en benefici d'uns pocs per sotmetre a la població. Els resultats d'aquesta raó de caire dominadora i materialista, seran els aspectes més obscurs de la civilització contemporània, com és l'holocaust.

Afirmen que tot això ha desembocat en què el món que ens envolta s'hagi transformat en el que anomenen un món administrat. La raó que es proposava a la Il·lustració i que pretenia alliberar a l'home ha portat, precisament, al domini sobre la naturalesa però també a un domini sobre ell mateix. Aquesta raó ha atrapat al mateix home modelant-lo fins a crear un mitjà per aconseguir altres fins, i no en un fi en si mateix.

L'holocaust, és un esdeveniment que va ser vist i considerat com una crueltat racional, aquest és el màxim punt identificador que distingeix aquest esdeveniment amb qualsevol altre acte de crueltat. Els camps de concentració es van dur a terme de manera reflexionada fredament, tot i que el propòsit no era altre que exterminar el major nombre d'un col·lectiu, el més impactant resideix en el procés, la manera en què es va dur a terme, com hem dit abans, d'una manera tan ordenada, freda, calculada i racionalment que la població, fins i tot les mateixes víctimes no gosaven dir res i arribaven a acceptar-ho.

*«Lo que nos habíamos propuesto era nada menos que comprender porqué la humanidad, en lugar de entrar en un estado verdaderamente humano, se hunde en un nuevo género de barbarie.»*¹³

El que proposen, doncs, aquests autors és una crítica a la raó, la qual ha de ser una anàlisi social de les formes opressives de realització de la raó. No es tracta d'analitzar la raó present en els discursos científics, sinó en les formes d'existència, basats en la societat amb tots els vincles, àmbits, al llarg de la història. La raó crítica que postulen els dos filòsofs es basaria en la llibertat de reflexió i la auto-reflexió.

Com podem veure, l'obra va ser escrita sota el marc de la II Guerra Mundial, però el seu contingut és encara vàlid i aplicable a les societats actuals. El món administrat que identifiquen els filòsofs alemanys és molt present en els nostres dies.

Aquest món administrat començam a identificar-lo en les societats capitalistes. Aquestes destaquen per una manca de individualització i singularitat. El que ha provocat això, és la raó il·lustrada de la qual parlen Adorno, Horkheimer i Foucault, ja que aquesta el que fa és institucionalitzar-se. Aquesta raó dominadora i instrumental s'instaura en la societat, car el coneixement es torna tècnica, però també es torna poder i domini sobre els demés. El món s'ha tornat un sistema de producció on el més important és produir, l'economia s'instaura i aborda tots els àmbits de la vida.

Ens trobam davant un nou tipus de coneixement, que no aspira a conceptes o imatges, sinó que aspira al mètode, a una tècnica, per formular el món en base a uns interessos de caire econòmic. Els homes cerquen el domini complet sobre la naturalesa i els homes, per així tenir-los controlats, ja que aquests són treballadors, sistemes de producció i obtenir així el domini total del mercat. L'home en si mateix no importa, sinó el que importa és la seva utilitat. D'aquesta manera el sistema de producció exigeix una sèrie de coses que l'home ha de complir.

¹³ T. W. Adorno; M. Horkheimer, *Dialéctica de la Il·lustración. Fragmentos filosóficos*, Trotta, Madrid, 2009 p. 51

Aquesta nova situació provoca un gran impacte. Es produeix així una despersonalització i alienació del treball, com explica Marx, el qual veu quatre tipus d'alienacions, a saber, la primera seria cap el producte de treball, ja que el treballador no se sent responsable ni propietari de la seva feina feta, en tant a que pertany a una altra persona. L'únic que importa és el produït al final de la seva jornada. La segona alienació es donaria cap a la mateixa feina o activitat, ja que va dirigida cap a una explotació del treballador, treure l'energia en funció a la producció. Per tant, el treballador esdevé mercaderia, un mitjà o no hi ha una satisfacció personal, singular. La tercera seria cap a la pròpia naturalesa, precisament perquè la finalitat de l'existència humana és la producció, esdevenir com a un mitjà. Finalment, es produeix un estranyament de l'home respecte a l'home, ja que aquesta situació provoca un augment de la cobdícia i la competitivitat.

Totes aquestes implicacions de la producció provoquen un canvi en la super estructura, els efectes econòmics són immediats abordant tots els àmbits de la vida, inclòs a nivell cultural. Aquesta idea de productivitat, de treball per a satisfer el desig d'una altra persona, etc. s'arrelen en el pensament, on el treball es torna el centre de la vida social. De manera que el treball passa a ser condició de bona consideració social. Els que treballen, els que compleixen el seu deure, ascendeixen dins el seu treball seran ben considerats a nivell social que aquells que no treballen o no obtenen recompenses. Dit d'una altra manera, els que són productius són racionals, en canvi els que no són productius són irracionals.

Aquesta situació és la que provoca que es desenvolupi el sentiment d'obediència cap als superiors, que neix i es pot observar a un major nivell a l'àmbit laboral. Ja que el que compleix amb les deures sense oposar resistència és aquell més ben vist, el que obté major recompensa, el bon treballador. No obstant, aquell que no compleix o posa en dubte les ordres rebudes, serà un mal treballador, mal vist i rebutjat. A més, també es crea una separació del treball, amb la qual cosa els treballadors perden la responsabilitat del seu treball, ja que es crea tota una cadena de treball que costa arribar al cap de tot que ordena totes les accions realitzades. Per

exemple, l'home en els camps de concentració que administrava el Ciclò-B¹⁴ a les càmeres de gas, es podia justificar dient que sols es limitava a complir les ordres rebudes.

D'aquesta manera arribam al tema central que ens ocupa, és a dir, a què degut a aquesta idea d'obediència, els homes, els treballadors, complint les ordres rebudes poden arribar a fer coses terribles, sense sentir cap tipus de remordiment, ja que sols "complien el seu deure", com seria el cas de l'holocaust. Amb això arribam a la banalitat del mal defensada per Arendt, la qual cosa engloba tota aquesta idea.

PERILL DE LA OBEDIÈNCIA

Stantley Milgram, fou un psicòleg nord-americà especialitzat en psicologia social, el qual s'interessa pel sentiment d'obediència, ja que aquest és un sentiment que es ve donant històricament. Però Milgram, després de la barbàrie del genocidi i del judici a Eichmann, investiga en aquesta via, el que vol arribar a esbrinar és fins a quin punt pot arribar una persona corrent, comú a provocar dolor a una altra persona només perquè algú li ordena fer-ho.

Per veure això, preparà un experiment senzill que va dur a terme a la Universitat de Yale, el qual es va dur a terme el 1961, tres mesos després del judici a Eichmann. Els resultats del seu experiment va ser resumit en un article anomenat *Los peligros de la obediencia* on es basa en la idea d'obediència a l'autoritat. L'experiment

14 El Ciclò-B era un gas compost per cianur d'hidrogen cristall que era utilitzat com a desinfectant de roba. Però al gener i febrer 1940 es va provar per primer pic per matar a 250 nins gitanos del camp de concentració de Buchenwald, a Alemanya, però al setembre va ser quan es van fer les proves definitives donant lloc als resultats esperats a Auschwitz, ja que la mort era neta i massiva i ràpida.

consisteix en la figura del que anomenà “professor” i de “l'alumne”, però la figura que interessa i que serà objecte d'estudi serà el professor, el qual és una persona totalment ingènua i corrent el qual participa voluntàriament de l'experiment en resposta a un anunci publicat al diari local, on explica que es vol dur a terme un experiment científic sobre la memòria. Per una altra banda, l'alumne o el que farà de víctima de l'experiment és en realitat un actor el qual coneix la naturalesa de l'experiment i el què ha de fer. L'experiment es basa en què l'alumne ha de seure a un seient a una habitació a part d'on es troba el professor, on serà connectat a una màquina les quals quan s'equivoqui en un dels exercicis que ha de realitzar, els quals seran dirigits i controlats pel professor, davant l'error de l'alumne, aquest li ha de donar una descàrrega elèctrica d'intensitat gradual i en creixent. Aquestes descàrregues estan dividides de menor a major intensitat les quals venen marcades i identificades com: xoc lleuger, xoc moderat, xoc fort, xoc molt fort, xoc intens, xoc d'intensitat extrema i finalment perill: xoc greu. L'experiment, serà controlat pel “director” el qual anirà dirigint les activitats del professor, exerceix, per tant, la figura d'autoritat damunt el professor.

El conflicte sorgeix quan davant les descàrregues elèctriques, l'alumne comença a mostrar signes de dolor i a queixar-se, el qual com les descàrregues, serà gradual, de manera equivalent a aquestes. És a dir, davant el xoc lleuger l'alumne mostrarà signes de què sent molèstia, davant el xoc moderat es queixarà una mica, al xoc molt fort demanarà que aturin l'experiment, etc. Milgram esperava que la majoria de voluntaris no passarien d'una intensitat de xoc forta, i que sols un 4% arribaria als xocs molt forts o intensos, però malauradament s'equivocava. Més de la mitat dels voluntaris que van fer l'experiment varen obeir fins el final, arribant al màxim de les descàrregues possibles. En els casos d'Alemanya, Itàlia, Sud-àfrica i Austràlia on també es va dur a terme aquest experiment, els voluntaris varen obeir en major grau que els resultats de l'experiment que Milgram va dur a terme a Yale, arribant a un 85% d'obediència fins al final a Munic.

Milgram també volia donar compte de la diferència en la conducta del professor quan aquest era lliure d'elegir la intensitat de les descàrregues elèctriques i quan era instat o obligat a pujar la intensitat d'aquestes. Quan el professor tenia l'opció d'elegir lliurement la intensitat la gran majoria no passava dels xocs lleugers. Però com hem vist, quan són obligats, la majoria arriba fins al final, ja que encara que alguns dels voluntaris es queixaven o manifestaven que estaven en contra del que estaven fent, cap d'ells va ésser capaç de trencar l'autoritat. Aquests no volien quedar com a persones arrogants o rudes i temien ferir els sentiments del director.

Aquesta situació, doncs, refuta l'argument que a vegades se sol defensar o que es pensava de què els autors de les descàrregues més intenses sols es duen a terme per una minoria de sàdics de la societat, ja que gairebé dos terços dels participants cau dins la categoria de subjectes obedients. Milgram al seu article, doncs, defensa la teoria d'Arendt de banalitat del mal, aquest és conscient de què al judici s'intenta fer quedar a Eichmann d'home sàdic, cruel i pervers, però amb el seu experiment, Milgram s'adona de què qualsevol persona corrent davant un ordre la seva capacitat d'obeir el portarà a convertir-se en un agent d'actes vertaderament destructibles. Aquesta obediència, fa que la persona es torni un instrument per arribar a realitzar els desitjos d'una altra persona, fent que deixi de sentir-se responsable de les accions que està duent a terme, hi ha una irreflexió i superfluïtat que es dona a l'home on els sentiments que sent són de vergonya o orgull segons ha duit a terme bé o malament les ordres rebudes. Per tant hi ha un sentiment de bon treballador, ja que aquests sentiments s'intensifiquen a l'àmbit laboral, el nou sistema de treball que s'implanta a les societats capitalistes provoca i agreuja aquests sentiments d'obediència, superfluïtat i irreflexió quant a què treballes per arribar als objectius d'una altra persona que té poder sobre tu mateix, els actes que realitzes no sorgeixen del teu lliure albir, i pèrdua de responsabilitat sobre les accions que comets, degut a què amb la nova cadena de treball, el treballador sols resulta peça de tota una cadena d'actes.

«La gente suponía que las monstruosidades ejecutadas por Eichmann tenían que venir de una persona brutal, retorcida, encarnación de la maldad. Después de ver cientos de personas comunes y corrientes[...] debo colegir que la concepción de Arendt sobre la trivialidad del mal se acerca a la verdad [...] al desempeñar sencillamente un oficio, sin hostilidad especial por su parte, el hombre común puede convertirse en agente de un proceso terriblemente destructor»¹⁵

Aquests sentiments, però, es van implantant cada vegada més a tots els àmbits socials, ja que els hàbits d'obediència es van inculcant des de la infantesa, a l'educació i a la mateixa família. Un altre autor que parla sobre l'obediència és E. Fromm (1900-1980), un psicoanalista i psicòleg social alemany, aquest dirà que l'obediència ha adquirit un caràcter social, que es basa en la idea de què els subjectes arriben a internalitzar el desig general, és a dir, arriben a desitjar el que se suposa que és bo per ells. Mitjançant la família, l'escola i el treball, l'Estat controla el procés d'obediència dels homes, on l'agressivitat es torna un instrument per obtenir els fins que es persegueixen on la pèrdua de la consciència, la irreflexió i la superfluïtat, com defensarà Milgram i inclòs Arendt, és la base i essència de l'obediència mitjançant la qual podem arribar a propòsits terribles.

15 S. Milgram, *Los peligros de la obediencia*, p. 4

CONCLUSIÓ

Alienació, deshumanització, despersonalització, etc. aquests són els conceptes que definirien la societat en què ens trobam, on la base seria ser un bon treballador, el qual sustenta la base de la societat damunt les seves espatlles. No causar problemes, ser manejable, ser eficient, competent i capaç de satisfer desitjos i ordres d'una altra persona, normalment una persona d'un càrrec superior, ja que com més alt sigui el càrrec del que ens dóna les ordres, més respecte tendrem. El treball s'ha tornat l'eix i peça clau dins la societat, de manera que el rang en què es troba una persona i la seva posició social té molt a veure amb el treball. D'aquesta manera segons si tens treball o no, seràs considerat socialment útil o inútil. Per tant, és important i més avui dia en la situació en què ens trobam, el poder mantenir el treball, encara que les condicions de feina siguin nefastes i precàries. Encara que, com és el cas del que hem parlat, les accions que s'han de dur a terme entrin en conflicte amb la nostra consciència o principis morals. Es perd tota responsabilitat, ja que no sorgeix de la nostra voluntat o lliure elecció, sinó que són desitjos d'una altra persona. Essent, en aquest cas Eichmann, la figura de representació màxima del sentit d'obediència, d'irreflexió i de superfluïtat, on el treballador és sols un mitjà, un vehicle per arribar a complir un objectiu que no és el seu propi, el qual és substituïble i intercanviable. Veim, per tant, que no es necessita una persona dolenta o cruel per servir i integrar-se dins un sistema dolent, violent, cruel i destructiu, aquí radica la tesi d'Arendt sobre la banalitat del mal.

Però no sols trobam un domini cap a l'home a l'àmbit laboral, sinó que s'estén a tots els altres àmbits de la vida, avui dia ens trobam baix la façana d'una llibertat, però aquesta llibertat és artificial, com més lliures ens pensam que som, més oprimits i controlats ens trobam. Per tant aquesta obediència cap a l'autoritat, com podem veure, no sols afecta a la persona, sinó també a l'estructura social, on aquesta obediència a l'autoritat seria la base estabilitzadora de l'estructura social jeràrquica que tant esforç es posa per conservar.

BIBLIOGRAFIA

- Arendt, Hannah, 1998, *Los orígenes del totalitarismo*, Taurus, Madrid
- 2014, *Eichmann en Jerusalén*, DeBOLS!illo. Barcelona.
- Eichmann en Jerusalén, 1. Carta a Gerhard Scholem. 2. Carta a Samuel Grafton, *Claves de la razón práctica*, Vol. 190, 60-68
- Foucault, Michel, 2012, *Vigilar y Castigar. Nacimiento de la prisión*, Biblioteca Nueva, Barcelona.
- Adorno, Theodor W.; Horkheimer, Max, 2009, *Dialéctica de la Ilustración. Fragmentos filosóficos*, introducció i traducció de Juan José Sánchez, Trotta, 9ª edició, Madrid.
- Álvarez, Mónica G., 2012, *Guardianas nazis. El lado femenino del mal*, [en xarxa] <<http://books.google.es>>, [consulta: 18/08/14]
- Strauss, L., 1941, El nihilisme alemany, *Comprendre: Revista catalana de filosofia*, Vol. 4 , nº 1, 2002, 69-89
- Milgram, Stanley, 1974, *Los peligros de la obediencia*, [en xarxa] <<http://www.erraticario.com>>
- Marrades, Julián, 2002, La radicalidad del mal banal, *Logos. Anales del seminario de metafísica*, Vol. 35, 79-103
- Santos, Mercedes, 2003 Obediencia a la autoridad. Algunas aportaciones desde la psicología, *Cuadernos África, América Latina*, Vol. 39, 115-136
- Rodríguez, Ortiz, Mª Victoria, 2010, Hannah Arendt o la búsqueda de sentido ante la cuestión judía, *Ámbitos: Revista de ciencias sociales y humanidades*, Vol. 23, 29-36